

DONES PROTAGONISTES A LA LITERATURA INFANTIL I JUVENIL

Montserrat Colomer i Amàlia Ramoneda

mestres i bibliotecàries

D'un temps ençà...

Durant els darrers anys, editorials adreçades a infants i joves lectors han coincidit en una acció que ens ha sorprès per la novetat que ha suposat en l'àmbit dels llibres documentals i dels de ficció: l'objectiu comú de voler donar visibilitat a les dones. Llibreries i biblioteques han dedicat taulells i aparadors a exposar llibres on s'expliquen vides de dones singulars, científiques, investigadores, aventureres, artistes, activistes... per tal de mostrar-nos una història diferent, escrita, en molts casos, també per dones. Són vides reals que aporten al coneixement dels lectors una realitat molt més variada per la visibilitat de protagonistes femenines, des de tots els formats literaris, que intenten trencar amb els rols de gènere; se'n mostren dones fortes, decidides i rebels, en contraposició al que havíem vist fins ara: llibres documentals dedicats a biografies de persones exemplars, però bàsicament centrades en els homes.

Potser hauríem d'haver intuït l'eclosió. Fa anys, vam llegir i ens van fascinar llibres com *L'autobús de la Rosa* (Barbara Fiore Editora), una biografia il·lustrada de l'activista Rosa Parks; també *Pequeños grandes gestos contra la discriminación* (Alba), deu senyals protagonitzats per homes i dones que han marcat un abans i un després en la lluita pels drets humans. La col·lecció «Em dic...», editada per Parramón, va trencar motllos incorporant títols dedicats a dones exemplars i poc tractades, i també va innovar la col·lec-

Neu de primavera (Bambú).

ció «Violeta Infantil: Biografías» d'Hotel Papel, en què es recullen biografies de dones del món de les arts. L'editorial Joventut posa més èmfasi en l'activisme social: *Malala, La bibliotecària de Bàssora, Wangari...*, i dins l'àmbit de la ciència i la tecnologia ha aparegut *Les idees de l'Ada*, la història de la primera programadora informàtica. També hi ha *Yo, Jane* (Océano), de Patrick McDonnell, on es narra l'interès de Jane Goodall pels primats ja de ben petita. I des de Bambú la col·lecció «Viscut» té moltes protagonistes femenines, vides reals ficcionades, com ara *Neu de primavera* o *Tastant el cel*.

Personatges de ficció per arribar a l'equitat

En gran mesura la literatura infantil i juvenil ha estat des de fa més d'un segle en mans d'autores que han sabut crear personatges transgressors atès el rol que s'esperava d'ells mateixos: Astrid Lindgren, Christine Nöstlinger, Cornelia Funke, Adela Turin, Maitte Carranza..., les quals han creat protagonistes que han format part dels referents de nens i nenes, que han estat models de comportament i han transmès unes actituds basades en el valor de la diferència per arribar a l'equitat.

Fa molts anys que es veuen la literatura infantil i juvenil i els llibres per a infants com un instrument per poder lluitar contra la discriminació sexual. Fa molts anys que el polièdric tractament de gènere preocupa els mestres. Cada curs surten de la biblio- ...

Il·lustració de William Steig. *Irene la valenta* (Blackie Books).

teca maletes de llibres sobre el tractament de gènere, confegides amb la voluntat d'entusiasmar, interessar per la lectura, reflexionar i parlar dels llibres llegits, des d'on es viuen l'equitat, la corresponsabilitat, la discriminació

i la diversitat sexual, l'amor o la violència de gènere.

Malgrat tot, falten dones i nenes com les protagonistes d'*Ai, la Tina* (Combel), de Bel Olid i Roger Zanni, un llibre per als més petits en què una nena va descobrint el món que l'envolta mentre la mare la mira i, tot i que hi voldria intervenir, deixa que vagi adquirint coneixement i autonomia. També de la mateixa autora i amb il·lustracions de Mercè Canals, els personatges d'*Alana i Alada* (Bambú) aporten una mirada diferent al tractament de gènere. A *Irene la valenta* (Blackie Books), de William Steig, trobem una família formada per una mare i una filla amb una relació basada en la confiança i el deixar fer. També destaquem les protagonistes de *Naszka* (Nandibú), de Mónica Rodríguez i Zuzanna Celej, una nena i una gossa que viuen una perillosa aventura a prop dels boscos siberians. O *Azadah* (Jovenut), de Jacques Goldstyn, un homenatge a Anja Niedringhaus que narra els somnis d'una nena que vol conèixer el món de la fotoperiodista per arribar a lluitar contra les desigualtats.

Altres protagonistes entranyables són les nenes dels àlbums *Hay un bicho en mi brazo que no se va* (Siruela), de David Mackintosh, o d'*A la platja* (Plataforma), de Susanna Mattiangeli i Vessela Nikolova. També *Rut Sense Hac* (Columna), de Muriel Villanueva. Són nenes valentes que saben resoldre un conflicte sense abusar de la valentia ni ser superheroïnes; personatges normals, amb febleses, dubtes, que es fan grans resolent els entrebancs amb què es troben.

Llibres documentals sobre dones reals

Aquesta primavera ens ha sorprès l'enorme presència de reculls biogràfics centrats en protagonistes femenines i de col·leccions de biografies de dones; ens ha cridat l'atenció, per una banda, la visibilitat de dones que mai havien estat objecte de consideració, i per l'altra, el fet que les antologies no obeïen a criteris d'equitat, sinó que únicament es referien a dones.

És el cas de *Contes de bona nit per a nenes rebels* (Estrella Polar), de Francesca Cavallo i Elena Favilli, il·lustrat per més de cinquanta artistes, un llibre molt lloat per la seva intencionalitat. *Un conte propi* (Takatuka), de Pandora Mirabilia, Camila Monasterio i Irene Cuesta, és un conjunt de relats de dones activistes en què es donen a conèixer les aportacions que han fet. A *Inventores i els seus invents* (Flamboyant), d'Aitziber Lopez i Luciano Lozano, es presenten catorze dones que van contribuir a millorar la vida de la humanitat. Des del món de les exploracions geogràfiques, *Intrépidas* (Pastel de Luna), de Cristina Pujol i Rena Ortega, recupera els viatges fets per vint-i-cinc dones exploradores. I en un altre àmbit, a *Mujeres de ciencia* (Nórdica), de Rachel Ignatofsky, coneixem la vida de cinquanta pioneres científiques. Entre els apareguts recentment, destaquem el llibre de Nandibú *Sachiko: la història d'una supervivent de la bomba de Nagasaki*, de Caren Stelson.

Els paranys dels falsos llibres feministes

La intencionalitat

Un dels paranys en què podem caure és deixar-nos seduir per la bona intenció de l'autor. La bona intenció ha d'anar més enllà del plantejament de l'obra: el discurs narratiu, la documentació, la il·lustració són cabdals per culminar amb èxit la lectura. Podem tenir una idea molt clara del tema i del missatge que volem donar, però si no genera interès, si no hi ha qualitat narrativa, això entorpeix el procés lector.

Partim d'una realitat social i d'una producció editorial en la qual s'han dividit els sexes; hem de continuar reproduint aquesta divisió? Vivim i volem viure en un món amb equitat entre homes i dones, que el sexe no sigui un criteri que passi per davant del fet de ser persona. No seria el moment d'equiparar les persones sense fer diferències de gènere? Si el món està dividit en dos, es nega la possibilitat de viure en igualtat.

L'interès

La lectura ha de generar interès al lector.

Il·lustració de Zuzanna Celej. *Naszka* (Nandibú).

Les biografies han d'estar narrades per tal que es vulgui saber més d'aquella persona, que s'inciti a la recerca de nova informació en altres formats. Cal generar aquest interès a través de la qualitat narrativa i gràfica i sobre la informació. No pel fet que els autors tinguin una intenció encomiable s'ha de pensar que serà una lectura interessant per al lector i que no

l'abandonarà. Perquè estem parlant de lectura i d'interessos lectors. I quines són les dones que generen més interès, tot i tenir en compte que d'interessos n'hi poden haver molts i de moltes menes? En algunes seleccions i col·leccions per a infants, trobem títols que més que estar pensats per als infants van directes als interessos dels adults, de mares i pares a qui els agrada una escriptora o una cantant i busquen el llibre d'aquesta protagonista singular. És el cas, per exemple, de la col·lecció «Mi Primer Pequeña & Grande» (Alba): estem pensant en *Ella*, una aproximació a Ella Fitzgerald.

La selecció

Dones valeroses, rebels, pioneres, científiques, heroïnes... formen part dels títols d'aquests llibres. Són adjectius que ens fan pensar en un tipus de dones que han pogut desenvolupar les seves capacitats i aficions com han volgut, dones que han plantat cara a tot allò que se'ls ha posat per davant. Però, a vegades, sota aquests adjectius podem trobar dones que potser no caldria que hi fossin.

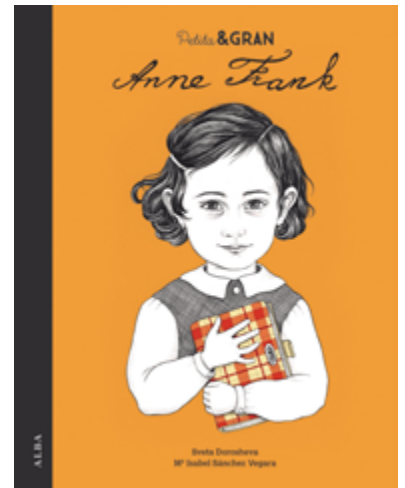
La tria de les biografies que formen part de les seleccions és cabdal per escriure una altra història. No s'hi val a reproduir les vides de noms mediàtics que ja hem après; cal tenir una jerarquia de valors en les seleccions. És a dir, cal conèixer Coco Chanel abans que Jane Goodall? Què representen l'una i l'altra? Per què no incloure dones que no identifiquem amb l'èxit mediàtic, les que són fora del cànon?

Contes de bona nit per a nenes rebels n'és un exemple. És una proposta molt ambiciosa, cada volum aplega cent biografies de dones singulars, però només el títol ja ens situa a una banda de la barrera: «per a nenes», com si als nens no els hagués d'interessar. Amb aquest títol, el gènere significa dividir no

només pel criteri editorial de la tria, sinó també entre els lectors. No hi ha llibres per a nens ni llibres per a nenes; hi ha bona literatura (o bons llibres documentals) o no n'hi ha. Sobre la selecció, hem de dir que la manca de criteris ens ha decebut; hi ha dones que mai voldrien compartir el mateix espai i que en cap cas persegueixen ideals de llibertat i equitat.

El text

La simplificació, la reducció a poc més que una anècdota de les vides, gens fàcils, de persones que han viscut amb audàcia i determinació, obviant els entrebancs socials amb què s'han pogut trobar, banalitzant d'aquesta manera uns relats biogràfics complexos, és un altre gran parany. A l'altre extrem del que estem apuntant trobem *Anne Frank*, amb text d'Isabel Sánchez Vergara i Sveta Dorosheva, de la col·lecció «Petita & Gran», editada per Alba. Es tracta d'un text rimat que aporta una mirada curiosa i subtil a la vida de la nena, i que malgrat haver-la llegit en tantes col·leccions ens ha sabut sorprendre per la bellesa de l'escrit tot i la concisió.

Anne Frank (Alba).

Les il·lustracions

Les il·lustracions d'aquests llibres documentals han de suposar un canvi d'actitud per fer desaparèixer els estereotips sexuals i la jerarquia de gènere, i no sempre és així. En moltes ocasions se segueix edulcorant la imatge femenina, i en el pitjor dels casos seguim trobant una hipersexualització que ens continua rementent a postures molt discriminatòries de reforç dels estereotips físics, que és el que precisament estem denunciant. És el cas de *Las chicas son guerreras* (Montena), un llibre de lectura informal en què la il·lustració cau en aquest tipus de paranys.

Esperem, doncs, que aquesta coincidència editorial segueixi presentant models literaris tant femenins com masculins ben diversos, apassionants, agosarats, trencadors, i que nois i noies tinguin un bon nombre de vides reals i literàries on emmirallar-se sense barres de gènere. •